

МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК ПРОСТІР ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ КОРИННИХ НАРОДІВ СВІТУ: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ

INTERNATIONAL INSTITUTIONS AS A SPACE FOR POLITICAL PARTICIPATION BY THE WORLD'S INDIGENOUS PEOPLES: OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS

Климончук В.Й.,

orcid.org/0000-0002-0257-3481

професор кафедри політичних наук

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Юксель Г.З.,

orcid.org/0000-0002-0894-7544

професор кафедри журналістики

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

У статті здійснено комплексний аналіз політичної участі корінних народів у діяльності міжнародних інституцій, як одного з ключових інструментів забезпечення їхніх колективних прав у сучасній системі міжнародних відносин. Основну увагу зосереджено на ролі та можливостях участі корінних народів у межах таких міжнародних структур, як Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці, Арктична рада та Європейський Союз. Дослідження базується на аналізі міжнародно-правових актів, що формують нормативні засади визнання прав корінних народів, зокрема Декларації ООН «Про права корінних народів» 2007 р. та Конвенції МОП № 169 «Про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя» 1989р.

У статті розглядається право корінних народів на участь у процесах ухвалення рішень, які безпосередньо впливають на їхні політичні, соціально-економічні та культурні інтереси, а також аналізуються інституційні механізми реалізації цього права на міжнародному рівні. Особливу увагу приділено діяльності Постійного форуму ООН з питань корінних народів та Експертного механізму ООН з прав корінних народів, зокрема їхній структурі, мандату, консультативним повноваженням і реальному впливу на формування міжнародної політики. Проаналізовано специфіку залучення представників корінних народів до механізмів МОП, а також ефективність наглядових процедур щодо дотримання положень Конвенції № 169. Арктичну раду розглянуто як приклад міжнародної інституції, в межах якої корінні народи мають статус постійних учасників, що забезпечує їм ширші можливості представництва. Водночас проаналізовано обмеження цієї моделі, зокрема відсутність вирішального впливу на ухвалення політичних рішень. Європейський Союз у дослідженні представлено як важливого актора та донора міжнародних ініціатив, спрямованих на захист прав корінних народів, зокрема через фінансування програм моніторингу, правової допомоги та адвокації. У підсумку автори доходять висновку, що попри наявність міжнародних механізмів, ефективна участь корінних народів у глобальних політичних процесах залишається обмеженою та потребує подальших досліджень і напрацювань.

Ключові слова: корінні народи, міжнародні інституції, політична участь, політичний діалог, демократія, права людини.

The article provides a comprehensive analysis of the political participation of indigenous peoples in the activities of international institutions as one of the key instruments for ensuring their collective rights in the modern system of international relations. The main focus is on the role and opportunities for indigenous peoples to participate in international structures such as the United Nations, the International Labour Organization, the Arctic Council, and the European Union. The study is based on an analysis of international legal acts that form the normative basis for the recognition of the rights of indigenous peoples, in particular the 2007 UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples and ILO Convention No. 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples. The article examines the right of indigenous peoples to participate in decision-making processes that directly affect their political, socio-economic, and cultural interests, and analyzes the institutional mechanisms for the implementation of this right at the international level.

Particular attention is paid to the activities of the United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues and the United Nations Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples, in particular their structure, mandate, and advisory functions. Particular attention is paid to the activities of the UN Permanent Forum on Indigenous Issues and the UN Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples, in particular their structure, mandate, advisory powers, and real influence on the formation of international policy. The specifics of the involvement of representatives of indigenous peoples in ILO mechanisms are analyzed, as well as the effectiveness of supervisory procedures for compliance with the provisions of Convention No. 169. The Arctic Council is considered as an example of an international institution within which indigenous peoples have permanent participant status, which provides them with broader opportunities for representation. At the same

time, the limitations of this model are analyzed, in particular the lack of decisive influence on political decision-making. The European Union is presented in the study as an important actor and donor of international initiatives aimed at protecting the rights of indigenous peoples, in particular through the financing of monitoring, legal assistance, and advocacy programs. In conclusion, the authors conclude that despite the existence of international mechanisms, the effective participation of indigenous peoples in global political processes remains limited and requires further research and development.

Key words: indigenous peoples, international institutions, political participation, political dialogue, democracy, human rights.

Постановка проблеми. Політична участь корінних народів стає все більш актуальною темою у політичній науці та міжнародній практиці. Історично так склалось, що корінні народи світу, у різних регіонах здебільшого були маргіналізовані в державних інституціях, проте останні десятиліття призвели до визнання їхніх прав на міжнародному рівні. Міжнародні документи, такі як Декларація ООН про права корінних народів [3] та Конвенція МОП № 169 [4] проголошують право корінних народів на участь у вирішенні тих питань державної політики, що їх стосуються. Водночас на практиці корінні спільноти нерідко стикаються з системними бар'єрами у реалізації своїх прав. До таких бар'єрів належать обмежений доступ до виборчих і політичних процесів, нерівний доступ до матеріальних та природних ресурсів, а у деяких народів – також відсутність або слабка інституціоналізація механізмів внутрішнього самоврядування. Варто зазначити, що ситуація з корінними народами України має свою специфіку і може бути предметом окремого дослідження. Сукупність зазначених чинників призводить до ускладнення діяльності корінних спільнот і їх фактичного відсторонення від процесів ухвалення рішень, які безпосередньо впливають на їхнє соціальне, політичне та правове становище в межах відповідних держав. За таких умов корінні спільноти дедалі частіше вдаються до колективної мобілізації на міжнародному рівні з метою привернення уваги до порушень своїх прав і залучення міжнародних механізмів захисту для відновлення справедливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження засвідчують, що проблематика корінних народів є об'єктом міждисциплінарного аналізу в межах політичної науки, історії та правознавства, а також інших наукових галузей. У працях зарубіжних учених, зокрема В. Кимлічка, О. Шелтона [10], Т. Коупмана, Е. Саріваара, К. Маатта, наголошується, що члени корінних спільнот мають обмежені можливості участі у формальних політичних інституціях через структурні бар'єри. Водночас наголошується, що міжнародні організації все активніше відкривають додаткові можливості для участі корінних народів у політичних процесах. Зокрема, Арктична рада розглядається як один із ключових майданчиків їх представництва, хоча її «державоцентричний» характер суттєво обмежує реальний вплив корінних учасників на процеси

ухвалення рішень. У дослідженнях українських науковців, зокрема М. Гнатівського, Т. Сироїд, Л. Фоміної, П. Фоміного[2], Б. Бабіна, Н. Янчука та С. Реньова[1], акцентується увага на порівняльному аналізі міжнародного та національного досвіду реалізації колективних прав корінних народів України. Автори досліджують ступінь імплементації міжнародно-правових стандартів у національне законодавство та практику, а також виявляють ключові інституційні та правові прогалини, що перешкоджають ефективній реалізації прав корінних народів.

Мета і завдання статті. Метою дослідження є аналіз можливостей участі корінних народів у міжнародних інституціях, зокрема таких як ООН, Постійний форум ООН, МОП, Арктична рада, ЄС тощо. Відповідно до мети, завданням дослідження є наступні: окреслити ключові міжнародні інституції, що забезпечують або декларують участь корінних народів у глобальному політичному процесі; проаналізувати форми, рівні та ефективність політичної участі корінних народів у межах цих інституцій на прикладі окремих структур; визначити основні структурні, політичні та ресурсні обмеження, що перешкоджають повноцінній участі корінних народів на міжнародній арені.

Виклад основного матеріалу. *Організація Об'єднаних Націй (ООН)*, міжнародна організація, в межах якої було інституціоналізовано підхід, що визнає корінні народи окремими суб'єктами міжнародного права з колективними правами, включно з правом на участь у процесах ухвалення рішень. ООН створила низку інструментів для забезпечення участі корінних народів. У 2007 році Генеральна Асамблея ухвалила Декларацію ООН про права корінних народів, що стало ключовим нормативним документом. Стаття 18 Декларації гарантує: «Корінні народи мають право брати участь у прийнятті рішень з питань, які торкаються їхніх прав». Своєю чергою, Стаття 19 зобов'язує держави «консультуватися та співпрацювати добросовісно через їхні представницькі інституції задля отримання вільної, попередньої та поінформованої згоди» перед ухваленням заходів, що можуть їх зачіпати. Загалом Декларація містить понад двадцять положень, що прямо стосуються участі корінних народів у процесах прийняття рішень (зокрема FPIC – вільної, попередньої та поінформованої згоди)[3].

Також, при ООН діє Постійний форум з питань корінних народів, створений у 2000 році як дорад-

чий орган Економічної та соціальної ради ООН[7]. Форум складається з 16 незалежних експертів, а саме восьми представників держав і восьми представників від корінних народів, які призначаються Президентом Економічної і соціальної ради ООН після консультацій з групами корінних народів. Постійний форум проводить щорічні сесії в Нью-Йорку, де лідери корінних народів можуть виступати з власними заявами та вносити рекомендації. Він готує звіти й рекомендації для інших органів ООН, просуючи виконання положень. Однак можливості форуму обмежені. Звітування Форуму жодним чином не є обов'язковим до виконання, в першу чергу тому що рекомендації Форуму багаторазово ігноруються державами. Зокрема, форуми не вплинули на зміну політики щодо політичних в'язнів чи системи вилучення дітей у низці країн. Тому хоча Постійний форум формально дає корінним народам майданчик і можливість донести свої потреби до органів ООН, на практиці цей майданчик часто є формальним і малоефективним[14]. Також, у структурі ООН діяла Робоча група з питань корінних народів, яка згодом була трансформована в Експертний механізм з прав корінних народів (EMRIP), а також інститут Спеціального доповідача ООН з питань прав корінних народів. Основною функцією цих органів є підготовка аналітичних звітів, надання експертних рекомендацій та оцінка дотримання державами міжнародних стандартів у сфері прав корінних народів. Проте, як зазначалось, зазначені механізми не наділені повноваженнями ухвалювати обов'язкові для держав рішення, що обмежує їхній вплив переважно рамками «м'якого права» та експертного тиску. Разом із тим у сучасному міжнародному дискурсі все активніше обговорюється питання інституційного розширення участі корінних народів у межах системи ООН. Зокрема, у 2024 році на слуханнях Президента Генеральної Асамблеї ООН була висловлена ініціатива щодо надання корінним народам ширших можливостей участі на рівні Генеральної Асамблеї[12], що може стати наступним етапом еволюції їхнього міжнародного представництва та посилення реального впливу на процеси ухвалення рішень.

Міжнародна організація праці (МОП) є міжнародним агентством ООН, яке відіграло важливу роль у захисті прав корінних народів. У 1989 році МОП ухвалила Конвенцію № 169 щодо корінних і племінних народів[6]. Конвенція встановлює обов'язки держав забезпечувати консультації і участь корінних громад при ухваленні будь-яких законодавчих чи адміністративних заходів, що їх стосуються. Зокрема, стаття 6 Конвенції вимагає «консультуватися з відповідними народами через їхні представницькі інституції» при розгляді заходів, які можуть їх безпосередньо торкнутися, та забезпечити їм можливість вільно брати участь

«на всіх рівнях прийняття рішень» у справах, що стосуються їх. Стаття 7 закріплює право корінних народів самостійно визначати свої пріоритети розвитку та брати участь у плануванні й оцінці проєктів у їхніх регіонах. Також Конвенція захищає їхнє право на землю і ресурси: статті 14–16 визнають права корінних народів на традиційно зайняті землі, передбачають консультації перед розробкою корисних копалин і забороняють примусове переселення без їхньої згоди або справедливої процедури[6]. Усі ці положення роблять Конвенцію № 169 потужним правовим інструментом участі, адже документ ратифікує самоідентифікацію корінних народів, їхні унікальні інституції та зобов'язує держави враховувати їхні цінності й традиції.

Проте можливості Конвенції як «платформи» також мають обмеження. По-перше, вона набуває сили лише в країнах-учасниках. Станом на сьогодні Конвенцію ратифікували лише 22 держави (серед яких Аргентина, Бразилія, Гватемала, Гондурас, Домініканська Республіка, Еквадор, Колумбія, Мексика, Нікарагуа, Парагвай, Перу, Чилі, Данія, Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія та ін.)[4]. Багато великих країн, де живуть корінні народи, як наприклад, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, її досі не підписали. По-друге, хоча конвенція вимагає «консультацій» і «участі», її положення не мають автоматичного механізму примусового виконання. Через що їхня інтерпретація часто залежить від національного законодавства та судових рішень. Нарешті, механізми МОП передбачають, що звіти про виконання Конвенції готують самі країни, тому голос безпосередньо корінних народів там звучить не завжди. Вони можуть подавати альтернативні звіти через профспілки чи інші механізми, але прямої квоти представництва немає. Незважаючи на це, Конвенція № 169 слугує важливим нормативним орієнтиром і дозволила низці країн змінити законодавство на користь корінних спільнот. МОП також реалізує програми підтримки, як наприклад, Рада МОП з забезпечення гідної праці, котра розглядає питання місць праці корінних народів[6], що сприяють економічній самостійності як засобу політичного включення.

Арктична рада – унікальна міжурядова інституція створена 1996 року, який займається питаннями країн Арктики, а також питаннями корінних народів Арктики[12]. На відміну від інших міжнародних організацій, вона передбачає формальний статус постійних учасників – міжнародних організацій, які представляють корінні народи Арктики. Спочатку це були Асоціація саамів, а пізніше долучились ще три організації Алеутський Міжнародний Альянс, Ради Гвіч'їн та Арктична Атабасканська Рада. Категорія постійного учасника була створена для забезпечення активної участі та

повного консультування корінних представників при ухваленні рішень. Як наголошують самі організації корінних народів, Арктична рада – це єдина міжнародна структура, де інкорпоровано постійне присутнє представництво корінних спільнот. Постійні учасники беруть участь у всіх робочих групах ради, наприклад, з охорони довкілля, реагування на аварії тощо, можуть вносити пропозиції і мають можливість висловлювати позиції при підготовці рекомендацій. Хоча формально держави ухвалюють рішення за принципом консенсусу (і корінні народи не мають права вето), практика показує, що постійне членство дозволяє враховувати їхні інтереси[12].

Разом з тим, участь в Арктичній раді теж не є повноцінно рівноправною. Незважаючи на унікальний статус, рішення ухвалюються головним чином урядами. Дослідження зазначають, що в діяльності Арктичної ради досі домінують «державоцентричні рамки», які обмежують реальний вплив корінних народів. Постійні учасники не мають голосу у формальних засіданнях міністрів і не керують бюджетом, а їхні пропозиції можуть бути відхилені консенсусом урядів. Наразі Рада діє переважно у форматі обміну знаннями. Зокрема, корінні експерти постійно долучаються до екологічних оцінок за допомогою традиційних знань (Traditional Ecological Knowledge)[12], а декларовані програми розвитку Арктики враховують їхню культурну специфіку. Проте далеко не всі напрацювання з впливу корінних народів знаходять відображення в офіційних рішеннях[11]. У цілому Арктична рада становить важливу платформу для участі корінних народів цього регіону, адже вона отримала найвищий рівень формального залучення і може стати зразком для інших регіонів.

Європейський Союз (ЄС) офіційно не має в своєму складі численних автохтонних народів (лише саами визнані офіційно корінним народом ЄС), тому його роль у питаннях корінних народів в основному зовнішня. Проте останніми роками Євросоюз все активніше підтримує корінні права на міжнародній арені. Зокрема, Єврокомісія виділила новий пакет у €7 мільйонів на програми захисту прав корінних і зміцнення їхньої участі в прийнятті рішень[5]. Серед таких ініціатив – фінансування «Індігеніз навігатор» (платформа моніторингу виконання прав корінних народів у 26 країнах) та підтримка Міжнародного центру документації для корінних народів, який надає цим народам інструменти для захисту прав і доступу до органів ООН та тематичних конференцій[10]. Крім того, Європарламент і Рада ЄС періодично ухвалюють резолюції, що закликають держави підтримувати права корінних народів. Зокрема, Резолюція Європейського Парламенту від 3 липня 2018 р. «Про порушення прав корінних народів у світі, включно з привласненням земель» закликає забезпечити

повне визнання, захист і просування прав корінних народів, зокрема права на землю, території та природні ресурси. Крім того, у 2021-2022 рр. Європарламент ухвалив низку резолюцій, що включають права корінних народів у ширший порядок денний прав людини, зокрема Резолюцію «Про стан прав людини у світі» 2020 р., яка підкреслює необхідність захисту корінних народів у рамках глобальних правових стандартів, та резолюцію від 7 липня 2022 р., що засуджує насильство та переслідування захисників прав людини, окремо згадуючи захисників прав корінних народів у Південній Америці[13]. Окремим напрямом діяльності ЄС є підтримка навчальних і просвітницьких програм для представників корінних народів, що дозволяє зміцнювати їхню спроможність брати участь у міжнародних процесах. Це включає навчальні курси з прав людини, семінари з міжнародного права та платформу для обміну досвідом щодо участі у форумах ООН та інших міжнародних організаціях. В загальному, можна зазначити, що ЄС виступає переважно донором та політичним партнером, підтримуючи корінні народи у міжнародних процесах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, результати дослідження показують, що сучасні міжнародні інституції створили нові формати для представництва корінних народів, однак на практиці доступ до цих можливостей залишається обмеженим. З одного боку, право корінних народів на участь у процесах ухвалення рішень закріплене в ключових міжнародно-правових актах, зокрема в Декларації ООН про права корінних народів та Конвенції МОП № 169, а також інституційно підтримуються через залучення корінних організацій до діяльності міжнародних інституцій. Ці механізми забезпечують корінним народам можливість публічного висловлення позицій, участі у підготовці рекомендацій і впливу на формування політичних порядків денних. З іншого боку, вплив міжнародних інституцій здебільшого обмежується рамками рекомендаційного та декларативного («м'якого права»), що зумовлює збереження суттєвого розриву між нормативним визнанням прав корінних народів де-юре та реальними практиками їх реалізації де-факто.

Тому залишаються актуальним дослідження пов'язані з поглибленим аналізом практик участі корінних народів у діяльності міжнародних організацій у порівняльному вимірі, а також з оцінкою ефективності наявних інструментів на конкретних емпіричних прикладах. Окремої уваги потребує інтеграція досліджень діалогу «держави – корінний народ» на національному рівні з міжнародними інструментами, оскільки посилення взаємодії на одному рівні здатне зміцнити всю систему захисту прав корінних народів. В умовах зрос-

тання глобальних викликів послідовне виконання міжнародних зобов'язань і розвиток інклюзивних механізмів участі є ключовими передумовами формування системи світової політики, орієнтованої на ширше врахування інтересів корінних народів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Реньов Є. Права корінних народів: міжнародний досвід та українські реалії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021 № 53. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/juspradenc53.pdf#page=148> (дата звернення – 22.01.2026).
2. Сироїд, Т., Фоміна, Л., Фомін, П. (2022). Міжнародний інституційний механізм захисту прав корінних народів. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Право»*. № 34. С. 161-170. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/21342> (дата звернення – 22.01.2026).
3. Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Resolution adopted by the General Assembly on 13 September 2007. New York: United Nations. 2007. URL: https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/UNDRIP_E_web.pdf (дата звернення – 22.01.2026).
4. Convention No. 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries: International Labour Organization. United Nations Treaty Collection. Geneva: ILO. 1989. URL: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002800c0136> (дата звернення – 22.01.2026).
5. EU strengthens support for Indigenous Peoples' rights with new €7 million package. *European Commission: official website*. 2025. URL: https://international-partnerships.ec.europa.eu/news-and-events/news/eu-strengthens-support-indigenous-peoples-rights-new-eu7-million-package-2025-12-09_en (дата звернення – 22.01.2026).
6. Indigenous and Tribal Peoples Convention No. 169. *General Conference of the International Labour Organisation at its seventy-sixth session. 27 June 1989*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/indigenous-and-tribal-peoples-convention-1989-no-169> (дата звернення – 22.01.2026).
7. Indigenous Peoples at the United Nations. *United Nations. Department of Economic and Social Affairs: official website*. 2026. URL: <https://social.desa.un.org/issues/indigenous-peoples/indigenous-peoples-at-the-united-nations> (дата звернення – 22.01.2026).
8. Lee J., Kunze J. Indigenous leaders say colonialism and market forces are destroying the planet. *High Country News*. 2024. URL: <https://www.hcn.org/articles/politics-a-call-for-empowerment-of-indigenous-people-at-the-u-n/> (дата звернення – 22.01.2026).
9. Rombouts S. Consultation and consent norms under Ilo Convention No. 169 and the UN Declaration On the rights of indigenous peoples compared. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IPeoples/EMRIP/FPIC/RomboutsSJ.pdf> (дата звернення – 22.01.2026).
10. Rathakrishnan B., Khalid T., Daud S. A systematic literature review on the international trends of indigenous peoples' political participation. *Frontiers in Political Science*. №7. 2025. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2025.1601300/full> (дата звернення – 22.01.2026).
11. Stevenson K. Indigenous Participation in the Arctic Council: An Analysis of Principle and Practice. *International studies*. University of Washington, 2023. URL: <https://digital.lib.washington.edu/researchworks/items/5d1869f1-8d78-46c9-92b8-6807e01a5b76> (дата звернення – 22.01.2026).
12. The Importance of the Arctic Council for Indigenous Peoples. *Arctic Council: official website*. 2025. URL: <https://arctic-council.org/news/the-importance-of-the-arctic-council-for-indigenous-peoples/> (дата звернення – 22.01.2026).
13. The Indigenous World 2022: European Union Engagement with Indigenous Issues. *IWGIA: official website*. 2022. URL: <https://iwgia.org/en/european-union-engagement-with-indigenous-issues/4698-iw-2022-european-union-engagement-with-indigenous-issues.html> (дата звернення – 22.01.2026).
14. United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues (UNPFII). *United Nations: official website*. 2026. URL: <https://social.desa.un.org/issues/indigenous-peoples/unpfii> (дата звернення – 22.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026